

зайнятості населення» та доповнити поняття «молодий працівник» положенням про те, що до даної категорії відносяться разом з випускниками вищих та професійно-технічних навчальних закладів інші особи, які вперше шукають роботу або працюють на першому робочому місці до 3 років. Або замінити поняття «молодий працівник» поняттям «молодий спеціаліст», яке більш коректно підійде до даного визначення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кодекс законів про працю України, затверджений законом УРСР від 10.12.71 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1971. — Додаток № 50. — Ст. 375. (станом на 16 жовтня 2012 р.)
2. Про зайнятості населення: Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI // Офіційний вісник України. — 2012. — № 63. — Ст. 17.
3. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: закон України від 5 лютого 1993 р. № 2998-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 16. — С. 167.
4. Щодо регулювання надання першого робочого місця в Законі України «Про зайнятості населення»: аналітична записка. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/932/>
5. Щодо працевлаштування молоді. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article;jsessionid=6206F208F01D27CED256974DD82B9B31?art_id=149616&cat_id=138242
6. Ярошенко О.М. Проблеми та перспективи правового регулювання зайнятості та праці молоді / О. М. Ярошенко // Вісник Академії правових наук України. — 2004. — № 4. — С. 205 - 213.

УДК 349.3(477) — 057.36

М.О. Шишлюк, аспірант НУ «ОЮА»

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ

У статті проводиться аналіз законодавства України у сфері соціального захисту членів сімей військовослужбовців. Визначено коло осіб, які відносяться до членів сімей військовослужбовців, а також розроблено пропозиції щодо вдосконалення законодавства України.

Ключові слова: соціальне забезпечення, військовослужбовці, члени сім'ї військовослужбовця, утримання.

В статье проводится анализ законодательства Украины в сфере социальной защиты членов семей военнослужащих. Определен круг лиц, которые относятся к членам семей военнослужащих, а также разработаны предложения по совершенствованию законодательства Украины.

Ключевые слова: социальное обеспечение, военнослужащие, члены семьи военнослужащего, иждивенство.

The article analyzes the legislation of Ukraine in the sphere of social protection of military men's families. The circle of persons who belong to the family members of military men is defined, as well as the proposals on improving the legislation of Ukraine.

Keywords: social security, military, military family members, dependency.

Актуальність теми зумовлена тим, що у зв'язку з особливістю військово-службової діяльності, соціального захисту з боку держави потребують не тільки військово-службовці, а й члени їх сімей, які також зазнають об'єктивних труднощів в реалізації деяких конституційних прав (права на освіту, права на житло, права на працю). З

цією метою законодавством встановлено систему соціальних гарантій для членів сім'ї військовослужбовця.

Згідно із статтею 17 Конституції України держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей [1].

Аналіз останніх досліджень. У науці права соціального забезпечення питанням правового статусу сім'ї як суб'єкта соціально-забезпечувальних правовідносин присвячували увагу в своїх роботах такі вчені, як: В.С. Андрєєв, О.М. Пономаренко, Ю.А. Корольов, Р.П. Мананкова, А.М. Нечаєва, О.Г. Чутчева та інші. Проте питанням соціального захисту членів сімей військовослужбовців, на жаль, не приділено належної уваги.

Метою даної статті є аналіз законодавства України у сфері соціального захисту членів сімей військовослужбовців, визначення кола осіб, які відносяться до членів сімей військовослужбовців, а також розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства України.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статей 101-14, 18 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» членам сім'ї військовослужбовця надаються соціальні гарантії з питань працевлаштування, житла, освіти, відпочинку, охорони здоров'я та ін. [2].

Проте одним із суттєвих недоліків Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» є законодавчо не встановлений вичерпний перелік осіб, які належать до кола членів сім'ї військовослужбовця, що спричиняє певні проблеми застосування окремих статей даного Закону.

У законодавстві Російської Федерації, на відміну від законодавства України, у статті 2 Федерального Закону «Про статус військовослужбовців» визначений чіткий перелік осіб, які належать до членів сім'ї військовослужбовця. Зокрема, до членів сімей військовослужбовців, громадян, звільнених з військової служби, на яких поширюються соціальні гарантії і компенсації, якщо інше не передбачено законодавством, відносяться: дружина (чоловік); неповнолітні діти; діти старше 18 років, що стали інвалідами до досягнення ними 18 років, діти у віці до 23 років, які навчаються в освітніх установах на очній формі навчання, особи, які перебувають на утриманні військовослужбовців [3].

Сьогодні у законодавстві України поняття «член сім'ї» застосовується в різних значеннях залежно від сфери правовідносин. Наприклад, відповідно до частини 2 статті 64 Житлового кодексу УРСР до членів сім'ї наймача належать дружина наймача, їх діти і батьки. Членами сім'ї наймача може бути визнано й інших осіб, якщо вони постійно проживають разом з наймачем і ведуть з ним спільне господарство [4].

Законодавець не встановлює вичерпного переліку осіб, які належать до кола членів сім'ї наймача, але визначає критерії, за якими осіб, не пов'язаних шлюбними або родинними стосунками, віднесено до них. Судова практика взагалі розрізняє поняття «родичі» та «члени сім'ї» [5].

Аналіз статей Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» дає підстави стверджувати, що до кола членів сім'ї військовослужбовця відносяться, зокрема: батьки, дружина (чоловік), діти.

Зазначеної позиції також дотримується Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 3 червня 1999 року № 5-рп/99 (справа про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї»), який зазначає, що до кола членів сім'ї військовослужбовця, працівника міліції, особового складу державної пожежної охорони належать його (її) дружина

(чоловік), їх діти і батьки [6].

Даний перелік членів сім'ї військовослужбовця застосовується досить часто. Він є основою для надання пільг у галузі охорони здоров'я, забезпечення житлом, транспортного обслуговування. Разом з тим, спеціальними нормами встановлено інший перелік осіб складу сім'ї військовослужбовця, які мають право на отримання пенсій у разі втрати годувальника, одноразових допомог у разі загибелі (смерті) військовослужбовця, а також грошового забезпечення, якщо військовослужбовець захоплений у полон або в заручники. Ці норми містяться не тільки в спеціальних нормативно-правових актах, але і в тексті самого Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Єдності у визначенні складу сім'ї військовослужбовця в перерахованих випадках немає.

Зокрема, абз. 3 ч. 6 ст. 9 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» до членів сімей військовослужбовця, які мають право на грошове забезпечення у разі захоплення військовослужбовця в полон або в заручники, відносить: дружину (чоловіка), а в разі її (його) відсутності - повнолітнім дітям, які проживають разом з нею (ним), або законним представником (опікунам, піклувальникам) чи усиновлювачам неповнолітніх дітей (інвалідів з дитинства - незалежно від їх віку), а також особам, які перебувають на утриманні військовослужбовців, або батькам військовослужбовців рівними частками, якщо військовослужбовці не перебувають у шлюбі і не мають дітей.

Наведений склад сім'ї військовослужбовця є більш широким, оскільки «членом сім'ї військовослужбовця (крім батьків, дружини (чоловіка), дітей) може визнаватися особа, що перебуває на його утриманні, незалежно від факту спільного або роздільного проживання» Зміст поняття «особа, що перебуває на утриманні», що використовується в законодавстві про соціальний захист військовослужбовців, хоч і не має легального визначення, але в цілому відповідає розумінню даного терміну, який склався в праві соціального забезпечення.

Відповідно до ст. 31 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» члени сім'ї громадянина вважаються такими, що перебували на його утриманні, якщо вони були на його повному утриманні або одержували від нього допомогу, яка була для них постійним і основним джерелом засобів до існування [7].

Однак на підставі Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» особу, що перебуває на утриманні військовослужбовця може бути визнано будь-яку особу, оскільки наявність родинних зв'язків між ним і військовослужбовцем не має значення. У пенсійному законодавстві право на пенсію в разі втрати годувальника виникає лише у непрацездатних родичів померлого громадянина, які перебували на його утриманні.

Характерною особливістю поняття «особа, що перебуває на утриманні» є його оцінний характер, оскільки в законодавстві не встановлено чітких критеріїв, що дозволяють визнати матеріальну допомогу одного громадянина іншому постійним і основним джерелом засобів до існування.

Конституційний Суд України з нову ж таки у своєму Рішенні від 3 червня 1999 року № 5-рп/99 (справа про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї») спробував визначити чіткий перелік членів осіб військовослужбовця які знаходяться на його утриманні, зокрема, до них належать:

а) неповнолітні;
б) непрацевдатні;
в) інші особи, яких військовослужбовець зобов'язаний утримувати за законом;
г) вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі (крім курсантів і слухачів військово-навчальних закладів та навчальних закладів органів внутрішніх справ), стажисти до закінчення навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними віку, встановленого для таких членів сім'ї військовослужбовця, які мають право на пенсію у разі втрати годувальника;

д) працевдатні члени сім'ї військовослужбовця, що зайняті доглядом за дітьми, братами, сестрами чи онуками військовослужбовця, які не досягли 8-річного віку, за інвалідом першої групи, дитиною-інвалідом віком до 16 років, за пенсіонером, який за висновком медичного закладу потребує постійного стороннього догляду, та визначеними законом іншими видами трудової діяльності, що зараховується до стажу роботи, який надає члену сім'ї військовослужбовця право на трудову пенсію;

е) інші особи, визнані утриманцями у встановленому порядку.

У законодавстві України про соціальний захист військовослужбовців залишається відкритим і питання про те, хто є суб'єктом правовідносин з соціального захисту військовослужбовців: сім'я в цілому або окремі родичі громадянина, що проходив військову службу. Обидві точки зору можуть бути аргументовані цілком переконливо. В цілому ця проблема носить загальнотеоретичний характер, але в науці права соціального забезпечення, як і в юридичній науці взагалі, до теперішнього часу вона не знайшла однозначної точки зору.

Теза про те, що сім'я являє собою окремий суб'єкт правовідносин з соціального забезпечення, була обґрунтована ще В.С. Андрєєвим [8, 122]. Проте, дана теорія, що визнає сім'ю суб'єктом правовідносин з соціального забезпечення, піддалася критичній оцінці з боку багатьох вчених як вітчизняних, так і зарубіжних.

О.М. Пономаренко зазначає, що сім'я не має сутнісних ознак суб'єкта права, а тому не повинна визнаватися таким. Вказівка ж в окремих законах на те, що «сім'я має право» або «сім'я зобов'язана» не повинна а рїогї сприйматися як визнання її правосуб'єктності. Очевидно, що в подібних випадках відповідні права та обов'язки має все ж таки не сім'я, а відповідні її члени. [9, 131].

О.Г. Чутчева здійснюючи аналіз суб'єктів правовідносин у сфері соціального забезпечення, відзначає, що одним із учасників таких правовідносин завжди є фізична особа (громадянин, іноземні громадяни та особи без громадянства), за яким закон визнає право при настанні відповідних обставин стати суб'єктом правовідносин з соціального захисту [10, 91].

Р.П. Мананкова розглядаючи сім'ю як суб'єкта правовідносин, в свою чергу, зазначає, що її довелося б визнати колективним суб'єктом права, наділеним спеціальною правосуб'єктністю [11, 109.]. На це звертають увагу й інші вчені. Так, А.М. Нечаєва зазначає, що сім'я з будь-якої точки зору не може бути суб'єктом права, носієм лише її належних прав і обов'язків, оскільки не володіє ознаками ні фізичної, ні юридичної особи [12, 104.].

Як вважає Ю.А. Корольов, об'єднання кількох осіб в одну сім'ю створює для них додаткові права та обов'язки, а також пільги, але лише як для окремих суб'єктів права. Сім'я ж у цілому не набуває правосуб'єктності. При цьому він зазначає, що сім'я практично займає проміжне положення між фізичними та юридичними особами.

Не будучи юридичною особою, сім'я виступає в цивільному обороті як єдине ціле, наприклад у питаннях житлових, пенсійних або при отриманні пільг чи переваг безпосередньо на всю сім'ю (розмір квартплати, пенсії, допомоги) [13, 62-64.].

Як видається, вирішення даного питання повинне ґрунтуватися на аналізі законодавства про соціальний захист населення (в тому числі, окремих категорій громадян). Звернувшись до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», можна зробити висновок, що в ньому закріплюються спеціальні заходи соціального захисту не тільки для сім'ї в цілому, але і для дітей, подружжя, батьків військовослужбовців. По суті, передбачено кілька варіантів реалізації членами сімей військовослужбовців наданих їм прав. У першому випадку члени сім'ї військовослужбовця не можуть скористатися своїми правами самостійно, без участі військовослужбовця. Так, дружині (чоловіку) військовослужбовця щорічна основна відпустка за її бажанням надається у зручний для неї (нього) час одночасно із щорічною основною відпусткою військовослужбовця (п. 13 ст. 10¹ Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»). Всі права у сфері житлового забезпечення реалізуються членами сімей військовослужбовців спільно з громадянином, який проходить (проходили) військову службу. Лише у разі загибелі (смерті) військовослужбовця члени його сім'ї самостійно здійснюють житлові права. У другому випадку члени сім'ї військовослужбовця можуть реалізувати свої права індивідуально, незалежно від волевиявлення самого громадянина, що проходить (проходив) військову службу, та інших членів сім'ї. Зокрема, члени сім'ї військовослужбовця мають право на безкоштовний проїзд від місця проживання до місця проходження військової служби військовослужбовця у зв'язку з його переведенням (п. 3 ст. 14 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»).

Крім того, заслуговує на увагу думка Н.В. Антіп'євої, яка зазначає, що як правило, суб'єктами правовідносин з соціального захисту військовослужбовців виступають окремі члени сім'ї громадян, що проходять військову службу. Іноді здійснення тих чи інших соціальних прав без згоди інших членів сім'ї стає неможливим, однак процедура отримання такої згоди не регулюється нормами права. У цьому криється основна причина складнощів, що виникають при визначенні статусу сім'ї у правовідносинах. Справа в тому, що значна частина внутрішньосімейних зв'язків не опосередковується правом: правовим регулюванням охоплюються тільки найбільш важливі сімейні відносини, переважно зовнішнього характеру. Це пояснюється реалізацією принципу обмеженості державного втручання в особисті відносини громадян (значну частину таких відносин якраз і складають сімейні). У той же час правове регулювання відносин щодо соціального захисту членів сімей військовослужбовців має бути більш послідовним. Для цього необхідно забезпечити однаковий підхід до визначення кола родичів, які мають право на отримання заходів соціального захисту (з урахуванням особливостей різних видів соціального захисту), а також упорядкувати умови їх надання одним і тим же суб'єктам [14, 123].

Висновки. З метою усунення проблем щодо соціального захисту членів сімей військовослужбовців, видається доцільним встановити вичерпний перелік кола осіб в Законі України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», що відносяться до членів сім'ї військовослужбовця і мають право на соціальні гарантії та компенсації. Зокрема, в ст. 1 даного Закону встановити, що до членів сімей військовослужбовців, громадян, звільнених з військової служби, на яких

поширюються соціальні гарантії і компенсації, якщо інше не передбачено законодавством, відносяться: дружина (чоловік); неповнолітні діти; діти старше 18 років, що стали інвалідами до досягнення ними 18 років, діти у віці до 23 років, які навчаються в освітніх установах на очній формі навчання, особи, які перебувають на утриманні військовослужбовців. Правильне вирішення цієї проблеми сприятиме більш повному та всебічному соціальному захисту військовослужбовців та членів їх сімей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. - №30. — Ст. 141.
2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 р. № 2011-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 15. — Ст. 190.
3. О статусе военнослужащих: Федеральный Закон Российской Федерации от 06 марта 1998 г. // Государственная Дума РФ [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://duma.consultant.ru/page.aspx?1103385>.
4. Житловий кодекс Української РСР від 30 червня 1983 р. № 5464-X // Відомості Верховної Ради. — 1983. — Додаток до № 28. — Ст. 573.
5. Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 р. // Юридичний вісник України. — 2006. — № 27.
6. Рішення Конституційного Суду України від 03 червня 1999 року «У справі за конституційними поданнями Служби безпеки України, Державного комітету нафтової, газової та нафтопереробної промисловості України, Міністерства фінансів України щодо офіційного тлумачення положень пункту б статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», частин четвертої і п'ятої статті 22 Закону України «Про міліцію» та частини шостої статті 22 Закону України «Про пожежну безпеку» (справа про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї»)» // Офіційний вісник України. — 1999. — № 24 (02.07.99). — Ст. 1122.
7. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України 9 квітня 1992 р. № 2262-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992 — № 29. — Ст.399.
8. Андреев В.С. Право социального обеспечения в СССР. М.: Юрид. лит, 1987. — 352 с.
9. Пономаренко О.М. Правове регулювання соціального забезпечення допомогами у зв'язку з народженням та вихованням дитини: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / О.М. Пономаренко. — Х., 2005. — 225 с.
10. Чутчева О.Г. Правовое регулирование социальной защиты граждан Украины: дис ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / О.Г. Чутчева. — Х., 2003. — 179 с.
11. Р.П. Мананкова. Правовые проблемы членства в семье. Томск: Изд-во ТГУ, 1985. — 144 с.
12. Нечаева А.М. Семья как самостоятельный объект правовой охраны // Государство и право. 1996. — № 12. — С. 99-108.
13. Королев Ю.А. Семья как субъект права // Журнал российского права. 2000. — № 10. — С. 61-67.
14. Антипьева Н.В. Семья в системе отношений по социальной защите военнослужащих // Вестник Омского университета. Серия «Право». — Омск: Изд-во Омск. ун-та, 2005. — № 3 (4). — С. 117-123.